

DEN GREVELIGE
HJELMSTIERNE
ROSENCRONESKE
STIFTELSE

ET HISTORISK TILBAGEBLIK

AF

EILÉR NYSTRØM

UDGIVET PAA DIREKTIONENS FORANSTALTNING

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
KØBENHAVN 1925

Alle disse Udmærkelser tilfaldt Grev Rosencrone som den gavmilde Beskytter og Befordrer af Videnskaben han var. Han raadede ikke blot over Pengemidler, han ejede en Skat i Svigerfaderens Samlinger af danske Bøger, Portrætter og Mønter, som efter Gehejmeraadinde Hielmstiernes Død tilfaldt ham og hans Hustru.

Det er disse Samlinger, og især Bogsamlingen, der navnlig har bragt Hielmstiernes Navn til Efterslægten. Hielmstierne var den fødte Samler og var, som paapeget ovenfor, begyndt tidlig. Allerede ved Midten af det attende Aarhundrede havde han den største Samling af danske Portrætter, og han maatte have Hjælp for at holde Rede paa sine Bøger. Jon Erichsen og Benjamin Dass gik ham til Haande med Ordning og Katalogisering, Dass hævdede, at han havde »en skøn Samling af hvad der hører til danske Sager«¹⁾. Om trent et Aarhundrede efter mente Molbech at turde sige, at Hielmstierne havde reddet det sekstende og for en stor Del det syttende Aarhundredes danske Bogforraad fra Undergang²⁾. Hans Samling af danske Bøger blev efterhaanden en national Skat, ikke saa meget ved sin Størrelse — den omfattede ved hans Død kun op mod 10000 Bind — som ved sit Indhold. Det laa ham især paa Sinde at faa bevaret den ældre Litteratur, og her opnaaede hans Samling en Fuldstændighed som ingen anden. Værker, som han kun kunde opdrive i defekt Stand, kompletterede han ved nytrykte Blade, enkelte Palæotyper genfremstillede han fra Ende til anden. Derved gjorde han ikke Litteraturhistorien nogen stor Tjeneste, men det viser hans Iver efter at opnaa Fuldstændighed. Som for Luxdorph gjaldt det for Hielmstierne om at opspore sjældne Bøger, helst i gode og smukke Eksemplarer, og mangt et Unikum, der ellers vilde være tabt, er bevaret i hans Samling³⁾. Selv regnede han, at den havde kostet ham mere end 10000 Rdr.⁴⁾, hvilket var en stor Sum

i hin Tid, men nu om Stunder kan dens Værdi overhovedet ikke udmaales i Penge.

Ved Datterens Giftermaal fik Hielmstjerne den Bestemmelse indføjet i Ægtepagten, at alle hans Samlinger af Danica, ikke blot Bøger, ogsaa Malerier og Mønter m. m., skulde bevares som et Fideikommis, der »til evig Tid skulde blive i Familien«; efter hans Død skulde der trykkes »en tilforladelig Catalogus«, Samlingerne skulde forøges, og hvert tiende Aar udsendes et Supplement, »baade paa det, at det kan blive bekendt, hvad der er at finde i disse Samlinger af det ene og det andet, saa og tillige som et offentlig Bevis paa, hvorvidt denne min Vilje og Begæring er efterkommet⁽¹⁾. Han regnede saaledes med at kunne opretholde Samlerinteressen i Slægten. Den ene Del af Bestemmelserne blev omhyggelig efterkommet, idet der kort efter Hielmstiernes Død, i Aarene 1782-86, udkom et smukt udstyret Katalog, i tre mægtige Kvantbind, hvoraf de to indeholdt Bøgerne, det tredje Medailler, Mønter og Portrætter. Den Gang levede endnu Suhm, og han havde lovet sin afdøde Ven at føre Tilsyn med Udarbejdelsen og forsynede ogsaa Kataloget med Fortaler. Men den anden Del gik i Glemme — Samlingerne blev kun bevarede, ikke forøgede. »Ved at forsømme at anskaffe Kontinuationer og behørig Tilvækst«, skriver Rasmus Nyerup ved Aarhundredskiftet, »deterioreres dette ypperlige Museum Aar for Aar, og vil formodentlig omsider blive udsat for at fortæres af Møl og Støv ligervis som det lignende Institut, Karen Brahes Bibliotek i Odense⁽²⁾).

Saa galt gik det nu ikke. Men Udsigterne for Samlingens Skæbne var ikke de bedste, og Ægtepagtens Bestemmelser kunde overhovedet ikke efterleves saaledes som Hielmstjerne havde tænkt sig, da hans Datter ingen Børn fik. Hielmstiernes Slægt vilde uddø med hende, Samlingerne maatte i saa Fald blive et Fideikommis i Rosencrones fjer-

nere Slægt, som end ikke førte dennes Navn. Dertil kom, at Gaarden ved Frederiksholms Kanal, hvor Biblioteket havde sin Plads i Sidebygningens anden Etage, maatte sælges ved Gehejmerraadinde Hielmstiernes Død, da Svigersønnen flere Aar forinden havde taget Bo i en anden Bydel og i Decbr. 1806 købte sin egen Gaard paa Hjørnet af Amaliegade og St. Annæ Plads¹⁾.

Grev Rosencrone bestemte sig derfor til at afgive Bogsamlingen til det kgl. Bibliotek i Overensstemmelse med sin afdøde Svigermoders sidste Ønske; han mente derved at give Bogsamlingen »en Bestemmelse, som paa anden Maade kunde opfylde Hensigten af et Fideikommis«²⁾. Saaledes kunde han forebygge, at den splittedes, og bevirke, at den stedse kom Videnskaben til Nytte. Da han i Jan. 1807 indviede Kronprinsen i sine Planer, sendte denne ham et egenhændigt Brev fra Hovedkvarteret ved Kiel, hvori han meget naadig bevidnede Grev Rosencrone sin Tak for »de Skrifter«, som vilde være et »vigtigt Tilskud« til det kgl. Bibliotek³⁾. Frederik den Sjette havde jo ikke altid de rammende Udtryk paa rede Haand, men Meningen var god nok. Der kom hurtigt Forhandlinger i Gang mellem Grev Rosencrone paa den ene Side, og paa den anden Bibliotekschefen Hertug Frederik Christian af Augustenborg og Overbibliotekaren D. G. Moldenhawer, begge tillige Medlemmer af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler — som var Datidens Kultusministerium — og ved en kgl. Resolution af 6. Marts 1807 blev Tilbudet officielt modtaget. Der var ikke fra Giverens Side stillet Betingelser for Overdragelsen, men det var en Forudsætning, at Samlingen skulde bevares som en Helhed; yderligere bestemtes i Resolutionen, at den skulde bære Hielmstiernes Navn, og hans Buste opstilles ved den. Rosencrone var lykkelig over den Ære, der vistes Svigerfaderens Minde, og lod straks Engelstofft bestille Busten hos Thorvaldsen i Rom⁴⁾.

DEN ROSENCRONESKE GAARD

(Hjørnестedet til Højre i Billedet; Akvarel af H. G. F. Holm)

Maaske havde Engelstofft i det hele mere Andel i denne Sags Ordning, end hans daværende Stilling som Chef for Universitetsdirektionens Sekretariat maatte medføre.

Medens Rosencrone saaledes paa en meget prisværdig Maade skilte sig ved Bøgerne, beholdt han Malerier, Kobber og Mønter. Men umiddelbart efter hans Død overgik ogsaa disse Samlinger i offentligt Eje (1812). Hans Enke, der var uden Viden paa disse Omraader og havde vanskeligt ved at yde Samlingerne den fornødne Røgt, skænkede Kobberstikkene og de malede Portrætter — af de sidste var der ialt 159 Stk. — til de kgl. Samlinger og overlod Mønter og Medailler til Møntkabinettet for en Sum af ca. 15000 Rdr. Der var Metalværdi for Pengene, alene i Medailler 109 Lod Guld og 1383 Lod Sølv¹).

Side 137. Billedet af Sommerlyst efter en stentrykt Vignet paa et iøvrigt ubeskrevet Stykke Brevpapir i KBK's Billedsamling. Billedet bærer her Underskriften: Frederiksberg Alle Nr. 24. Ejendommen havde oprindelig Nr. 7 og laa paa den højre Side fra Byen, ikke langt fra den første Runddel. Ved Auktionen efter Grevinde Rosencrones Død blev den solgt til den bekendte kgl. Skuespiller og Instruktør N. P. Nielsen, som ofrede en Del paa den, men atter afhændede den 1849 til Landsoverrets- (senere Højesterets-) Assessor O. F. Müller, som boede der i mange Aar; fra hans Tid stammer Billedet (tidligst fra 1863-64, da Ejendommen fik Gadenummer), dog er Hovedbygningens Ydre næppe undergaaet større Forandringer siden Grevinde Rosencrones Tid (Sterm, Beskrivelse af Kbhvns Amt I, 198; Stiftelsens Arkiv, Bilag til Forhandlingsprot. Nr. 126; Erslews Forf.-Lex. Suppl. 2, 459; Kbhvns Vejvisere 1847, 1852, 1863, 1864).

Side 138. ¹⁾ Wegener, Laurids Engelstoft (K. 1852), S. 4 f., 8. — ²⁾ Originalerne i UBK. Addit. Fol. 182 p. (sml. Engelstofts udv. Skrifter III).

Side 139. Pladen til det gengivne Kobberstik ligger i UBK. Addit. Fol. 182 q I. — ¹⁾ Breve fra C. F. Hagerup 1786 i Stiftelsens Arkiv (Pakken: Papirer vedk. M. G. Rosencrone og Hustru personlig). — ²⁾ Reskript af 23. Maj 1810 ved D.K. 2. Depts Forestillinger.

Side 140. ¹⁾ Rørdam, Langebeks Breve, 449; Suhms Saml. Skr. XV, 221, jvfr. 402. — ²⁾ Molbech, Videnskabernes Selskabs Hist., S. 39. — ³⁾ Bogvennen 1918, S. 64. Hielmstjerne havde dog ikke i saa stort Omfang som ønskeligt ladet sine Bøger indbinde; Werlauff fik derfor i 1854 500 Rdr. af Stiftelsen til Indbinding (Indlæg til Forhandlingsprotokollen Nr. 175). — ⁴⁾ Tillæg til Ægtepagten mellem M. G. Rosencrone og A. M. Hielmstjerne, trykt i nærværende Skrift, S. 252 ff.

Side 141. ¹⁾ Ægtepagtens Punkt 8 (nærværende Skrift, S. 250 f.) — ²⁾ Nyerup, Kjbhvns Beskrivelse, K. 1800, S. 326.

Side 142. ¹⁾ M. G. Rosencrone boede 1804 i Norgesgade; ved Skøde af 20. Decbr. 1806 købte han Gaarden paa Hjørnet af Amaliegade og St. Annæ Plads af Grosserer H. Kirketerp for 28000 Rdr. (daværende Matr. Nr. 71 Q i St. Annæ Øster Kvarter, senere Nr. 114). I Oktbr. 1806 var Svigermoderen død; Bogsamlingens Afgivelse blev definitivt ordnet ved Resol. af 6. Marts 1807, umiddelbart efter blev Bøgerne overflyttet til det kgl. Bibliotek, og 25. Marts blev

Gaarden ved Frederiksholms Kanal solgt ved Auktion; dens Nedrivelse, helt eller delvis, var allerede da paa Tale (Vejviser 1804; Kbhvns Skødebog (Brevskriverkontoret) Nr. 42, S. 53 ff. og 409 ff.; Akter i Stiftelsens Arkiv). — ²⁾ Brev fra Rosencrone til Kronprinsen af 17. Jan. 1807 (Stiftelsens Arkiv); Brevet er ikke afsendt, men utvivlsomt et lignende. — ³⁾ Smstds. — ⁴⁾ Akter i Stiftelsens Arkiv (Pakken: Papirer vedk. Hielmstiernes Bibliotek m. m.). Jvfr. Hans Schulz, Briefwechsel des Herzogs Fried. Chr. mit Fried. VI, S. 307.

Side 143. Den gengivne Akvarel findes paa Bymuseet i Kbhvn. — ¹⁾ Stiftelsens Arkiv (citerede Pakke).

Side 144. ¹⁾ Stiftelsens Arkiv (Pakken: Papirer vedk. M. G. Rosencrone og Hustru personlig). — ²⁾ Testamentarisk Disposition af 30. Septbr. 1809.

Side 145. ¹⁾ Fundats af 1811.

Side 146. ¹⁾ Werlauff, Hist. Efterretn. om det store kgl. Bibliothek, 2. Udg., S. 323 (det »Museum«, der omtales i et Brev af 22. Aug. 1804 fra Kronprins Frederik til Hertug Frederik Christian (Schulz, Briefwechsel, S. 178) maa være Museet for Naturvidenskaberne); USB. Addit. Fol. Nr. 182 p. (Brevet til Thorlacius dateret 5. Febr. 1809). — ²⁾ Kgl. Biblioteks Arkiv. — ³⁾ Werlauff, anf. Skrift, S. 324 ff.

Side 147. ¹⁾ Kgl. Biblioteks Arkiv. Moldenhawer var allerede i 1782 kommen i Forbindelse med Rosencrone, den Gang Udenrigsminister, som gav ham Anbefalingsskrivelser til Spanien (Ada Adler, D. G. Moldenhawer, Kbhvn. 1917, S. 47).

Side 148. ¹⁾ Thorvaldsens Buste af Hielmstjerne (jvfr. Side 142) findes endnu paa det kgl. Bibliotek, men af Rosencrone er der ingen; Museum blev jo ikke det, man havde tænkt. — ²⁾ Moldenhawers fortrolige Beretning til Hertugen af 25. Jan. 1809 (i Kgl. Biblioteks Arkiv).

Side 150. ¹⁾ Efter det af Moldenhawer egenhændig nedskrevne Eksemplar af Rapporten, der ligger i Stiftelsens Arkiv. — Moldenhawer forelagde ogsaa Rosencrone en skriftlig Udsigt over Planen til Museum, dat. 22. Januar 1809 (Orig., i Stiftelsens Arkiv, har fejlagtig 1808). — ²⁾ RA. Kabinetsarkivets 1. Forestillingsprot. 1809, Nr. 245. — ³⁾ Manthey, Ridderes Levnedsløb, S. 32 f.; Brock, Rosenborg III, 16, 24.